

MARIA-GEANINA ROGOJINĂ

MARIA-GEANINA ROGOJINĂ

**STRATEGII LUDICE
ÎN DEZVOLTAREA CREATIVITĂȚII
ELEVILOR DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL
PRIMAR-VOCAȚIONAL**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2024**

Referenți științifici:
Prof.univ.dr. Sandu Eugen PETRE
Lect.univ.dr. Cornelia Neli DODAN

Copyright ©2024 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROGOJINĂ, MARIA-GEANINA

Strategii ludice în dezvoltarea creativității elevilor din învățământul primar-vocațional / Maria-Geanina Rogojină. - Craiova : Universitaria, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1997-5

ISMN 979-0-707667-01-9

37

© 2024 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

ARGUMENT

Tema pe care am abordat-o în această lucrare se referă la activitatea principală a oricărui copil devenit elev, și anume **jocul**. Încă de la naștere spiritual ludic este prezent în fiecare dintre noi, jocul fiind cea mai eficientă modalitate în obținerea celor mai bune rezultate școlare.

Lucrarea este structurată pe trei capitole:

Capitolul I Creativitatea și importanța ei în dezvoltarea aptitudinilor muzicale ale elevilor din ciclul primar

Capitolul II Strategii ludice în dezvoltarea creativității elevilor din învățământul primar-vocațional

Capitolul III Programa școlară pentru Teorie-Solfegiu-Dictat- viziune personal

Primul capitol cuprinde o trecere în revistă a noțiunilor generale ale creativității, pornind de la introducerea acestui cuvânt în cercetarea științifică de către Gordon Willard Allport (1897-1967) – profesor de social-etică și psihologie al Universității Harvard- din SUA, unde creativitatea este definită ca fiind "un stil de viață care permite deplina funcționare a personalității", continuând cu importanța și rolul profesorului de muzică în dezvoltarea creativității muzicale a elevilor.

Capitolul al doilea este structurat în două părți, prezentând strategii metodologice extrase din experiența mea de 13 ani de activitate la catedră, având ca scop implementarea noțiunilor teoretice, formarea și dezvoltarea simțului ritmic și melodic, auzului muzical, dezvoltarea gândirii muzicale, imaginației și creativității. În prima parte sunt prezentate cele mai importante sisteme de educație reprezentate de: Guido d'Arezzo, Jean-Jacques Rousseau, Friedrich Fröebel, Maria Montessori, Maurice Martenot, Emile Jaques-Dalcroze, Carl Orff, Kodály Zoltán, George Breazu, Liviu Comes. Partea aplicativă a lucrării este prezentată în a doua parte și cuprinde exemple de jocuri aplicative diferențiate pentru fiecare nivel de clasă din ciclul primar.

Capitolul al treilea prezintă o altă abordare a programei școlare pentru disciplina Teorie-Solfegiu-Dicteu, urmărind prezentarea noțiunilor teoretice într-o modalitate adecvată copiilor din ciclul primar, având ca obiectiv principal dezvoltarea creativității.

CAPITOLUL I

CREATIVITATEA ȘI IMPORTANȚA EI ÎN DEZVOLTAREA APTITUDINILOR MUZICALE ALE ELEVILOR DIN CICLUL PRIMAR-VOCAȚIONAL

I.1. CREATIVITATEA

PREZENTARE GENERALĂ, ROLUL ȘI IMPORTANȚA EI

Etimologic, termenul de "creativitate" provine de la cuvântul latin "creare" - a naște, a făuri. Termenul a fost introdus în psihologie de Gordon Willard Allport –profesor de social-etică și psihologie al Universității Harvard din SUA- în anul 1938, cu scopul de a înlocui sensul termenilor tradiționali de "spirit inovator", "inventivitate", "talent", "vocație". În opinia lui, "creativitatea nu poate fi limitată doar la unele dintre categoriile de manifestare a personalității, respectiv la aptitudini, atitudini sau trăsături temperamentale"¹, ci drept capacitatea omului de a înfăptui produse materiale sau spirituale noi, originale care pornesc de la date preexistente.

În *Dicționarul de pedagogie* al lui Paul Popescu-Neveanu, creativitatea are două înțelesuri:²

1. "Capacitatea de a realiza, de a produce ceva nou, superior, care se sprijină pe date sau pe produse anterioare.
2. Aptitudine, dispoziție a intelectului de a elabora idei, teorii, modele originale plecând de la datele preexistente."

Creativitatea poate fi definită și ca un produs al însumării anumitor atribute: productivitatea, utilitatea, eficiența (performanță, rezultate excelente), valoarea (importanța produselor activității), ingeniozitatea (deosebita eficacitate a metodelor de rezolvare a problemelor), noutatea și originalitatea (raritatea ideilor).

¹ Allport, G.W., *Structura și dezvoltarea personalității*, București, E.D.P., 1981.

² Popescu-Neveanu, Paul, *Dicționar de pedagogie*, E.D.P., București, 1979.

Creativitatea este folosită și în alte domenii (artistică, tehnică, militară, didactică), având mai multe fațade:

- Expresivă, caracterizată printr-o exprimare liberă
- Productivă- utilizarea unor deprinderi deosebite, rezultând produse originale
- Inventivă- producerea invențiilor
- Inovativă-deschid noi căi de interpretare a realității
- Emergentă- în cazul geniilor cu realizări excelente.

Una dintre cele mai valoroase interpretări ale creativității pe care în linii generale o regăsim în lucrările contemporane, aparține lui W. Duff – ministru presbiterian scoțian și unul dintre primii scriitori care a analizat natura geniului ca proprietate a psihologiei umane- și a fost elaborată în secolul al XVIII-lea. Ipotezele teoriei sale au fost formulate plecând de la analiza intelectului unor genii precum: Platon, Bacon, Shakespeare, Descartes, Newton sau Berkeley.³

W. Duff a distins trei facilități ale minții creatoare: imaginația, judecata și gustul pe care le consideră principalele componente ale geniului.

Imaginația este facultatea mintală care elaborează o infinitate de asociații noi prin compunere și descompunere a ideilor, prin combinare și recombinație a lor, creând în final obiecte care nu au existat niciodată în natură.

Judecata permite combinarea ideilor elaborate de imaginație, observarea acordului sau dezacordului dintre ele, reunirea în aceeași categorie a celor omogene și respingerea celor discordante, în final urmând să se determine utilitatea și adevărul invențiilor și descoperirilor produse prin puterea imaginației.

Gustul este un simț care permite delimitarea ideilor frumoase de cele urâte, a celor decente de cele ridicole.

³ Duff, William, *Various Modes of Exertion in Philosophy and the Fine Arts*, London: E. And C. Dilly, 1767, pg. 64.

Ideea conform căreia educația reprezintă un act de modelare prin prisma valorilor și strategiilor validate, confirmate și apreciate social este unanim acceptată. Noile concepții pedagogice nu supun îndoielii acest fapt ci, mai degrabă, efectele mai îndepărtate ale cercetării exclusive a actului formativ pe dimensiunea trecutului, a continuității, a identității, prin ignorare a dimensiunii viitorului, discontinuității. Cea mai semnificativă dintre acestea se pare a fi edificarea unei personalități reactive, înzestrată cu un larg repertoriu de cunoaștere, cu mare capacitate de memorare și gândire convergentă, aptă de învățare reproductivă și capabilă să soluționeze probleme standard, în baza unor algoritmi temeinic asimilați și autonomizați. Optimismul ce o caracterizează vine din validitatea soluțiilor care se impun de la sine, prin reluarea și dezvoltarea aceluiași categorii de sarcini. La acest rezultat a contribuit nu doar școala (prin stilul didactic, tipul sarcinilor de învățare și al evaluării, natura exigențelor și recompensele), ci și alte numeroase elemente sociale (de la ritmul vieții sociale, presiunea activităților, normelor și exigențelor, tipul și amploarea solicitărilor). Presiunea exercitată de conformism, de regulă de ceea ce "trebuie" pentru că "așa e bine sau frumos" a devenit la un moment dat extremă, chiar și în domenii cum sunt moda sau arta.

Pentru a-și asigura o evoluție controlată și un progres autentic, cu costuri umane și materiale minime, societatea trebuie să-și regândească oferta educațională. Acest lucru trebuie realizat în baza a două premise obiective: ritmurile supraaccelerate ale schimbării contemporane și rezerva de creativitate existentă ca potențial uman și insuficient valorificată. În felul acesta, educația tradițională, devenită insuficientă pentru că asigură doar menținerea prin reproducerea unor roluri sociale bine încadrate în structura de personalitate, se va transforma într-un proces de descătușare a unor energii și forțe psihice nebănuite- creativitatea și aptitudinile – precum și de formare a unor pârghii valoric-orientative de maximă importanță:

- motivația intrinsecă
- interesele

- aptitudinile

Capătă certitudine ideea că "școala de azi are menirea de a ieși (mult mai mult decât până acum) în întâmpinarea cerințelor de mâine; aceea de a pregăti generația tânără pentru trecerea de la era consumului la era creației". În felul acesta, accentul în efortul educațional trebuie să se mute pe un repertoriu amplu de operație, procese, deprinderi, pe gândire divergentă și imaginație, pe învățarea creativă, aptă să conducă la soluționarea unor probleme inedite, în baza nu a unor soluții prestabilite, ci a unei achiziții funcționale fundamentale: deprinderea de a fi creativ. Rezultatul îl reprezintă formarea personalității proactive înzestrată cu largi capacități proiective anticipative și rezolutive ce au drept suport psihologic libera inițiativă și încrederea în sine.

Educatorii sunt din ce în ce mai convinși că educația la timpul viitor nu mai poate fi concepută în afara unui efort dinspre modelarea creativității. Dacă educarea creativității conduce la "operativitatea generală creativă și tehnici intelectual-atitudinale" destul de elastice înseamnă că ideal ar fi ca procesul de educare a creativității să includă o restructurare a predării tuturor disciplinelor la care să se adauge cel puțin un curs special de educare a creativității în învățământul preuniversitar și unul în cel universitar. În această structură s-ar putea ajunge, către finalul școlarității, pe o parte, la dezvoltarea creativității specifice și pe de altă parte, la încheierea unei personalități creative în adevăratul sens al termenului.

Elementele principale care atestă creativitatea sunt:

- flexibilitatea
- originalitatea
- fluența
- imaginația

În urma unor cercetări de psihologie îndelungate, s-a ajuns la concluzia că nu există copil dezvoltat normal intelectual să nu posede un anumit potențial creativ și că aceste capacități pot fi restructurate funcțional sau optimizate prin influențe educaționale adecvate.

Ca principiu general, formarea și dezvoltarea creativității necesită parcurgerea drumului de la simplu la complex, metode active (problematizarea, descoperirea), cunoașterea temeinică a posibilităților intelectuale, volitive și morale ale elevilor, a supleței sistemului lor nervos, precum și activități de înlăturare a factorilor care pot frâna, dezvolta creativități (timiditatea, teama de a nu greși, descurajarea, lipsa perseverenței).

Procesul de învățământ are ca obiectiv prioritar educarea creativității, având în vedere că premisele comportamentului creativ, deprinderile creative, precum și stilul de muncă creativ se formează în școală, de la vârste mici, sub influența factorilor educativi. La copiii mici procesul creativ este o unitate dinamică ce se caracterizează mai degrabă prin spontaneitate și intuiție decât printr-o serie de tehnici logice și rezolvarea problemelor. Dinamica dezvoltării potențialului creativ la copiii mici este marcată în prima copilărie de o fantezie necontrolată, care compensează slăbiciunea componentei raționale. Spontaneitatea este acum un factor activ în comportamentul copilului înainte ca memoria și inteligența să dezvolte la el noi metode de orientare.

În procesul educației vine un moment când inteligența și memoria progresează, în timp ce spontaneitatea devine treptat inhibată. Se dezvoltă operațiile mintale și capacitatea logică, copilul înțelege mai bine realitatea obiectivă și atunci naivitatea fanteziei înregistrează o scădere bruscă. În urma acumulărilor cantitative și calitative în planul operațiilor mintale și al dezvoltării gândirii logice se înregistrează o nouă creștere a potențialului creativ al elevilor caracterizat prin:

- dezvoltarea spiritului de observație și în mod progresiv a celor mai complexe capacități aptitudinale ale gândirii și imaginației creatoare;
- dezvoltarea atitudinilor de ordin caracterial-curiozitatea, interesul pentru nou, pentru "altceva", îl vor ajuta pe elevul mic, reevaluarea, restructurarea experienței, bagajului de informații ce îl posedă, îl vor face capabil de acțiuni creatoare.

Data fiind recunoașterea necesității ca școala să acționeze în sensul cultivării și dezvoltării potențialului creativ al elevilor, s-a ajuns la concluzia că, fără să se opună învățării școlare clasice, ea trebuie să promoveze un nou mod de învățare, învățarea creativă, adică cea care pune accent pe învățare, învățarea creativă, adică cea care pune accent pe învățarea prin cercetare-descoperire, pe învățarea prin efort propriu-independent sau dirijat.

Oamenii se nasc cu înzestrări diferite, mai generoase ori mai sărace. Zestrea ereditară poate prescrie limita superioară până la care poate ajunge individul în cursul vieții sale, dar nu asigură și atingerea acestui vârf. Specialiștii domeniului afirmă că "nu este niciodată prea devreme pentru a începe educarea creativității copiilor."⁴

Atunci când vorbim despre educarea creativității la elevi, nu putem trece cu vederea două probleme în privința cărora mai există încă opinii diferite:

- dacă este educabilă creativitatea;
- care este calea optimă de stimulare și educare a creativității.

În ceea ce privește prima problemă, adepții tezei educabilității creativității sunt mai numeroși. Ei aduc drept argumente: rezultatele pozitive obținute prin metodele de stimulare a capacității creatoare; datele experimentelor pedagogice; studiul analitic al factorilor creativității. Unele cercetări de dată mai recentă susțin că problema educabilității creativității nu trebuie abordată global, ci diferențiat, în funcție de natura factorilor ei specifici. Spre exemplu, factorii intelectuali ai creativității sunt mai ușor educabili, în timp ce factorii de natură non-cognitivă se lasă mai greu influențați în direcția și la intensitatea dorite de educator. Totuși, și acești factori ai creativității sunt educabili, dar cu răbdare, cu pricepere și tact pedagogic. Ca o concluzie la problema educabilității creativității, amintim aici teza lansată de pedagogul elvețian B. Schwartz în lucrarea sa "Educația

⁴ Stoica, Ana, Creativitatea elevilor, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.

mâine”- 1976, conform căreia ”Creativitatea se învață, chiar dacă nu se învață ca fizica sau tâmplăria. Ar fi mai nimerit să spunem că se descătușează sau se dezvoltă.”

În legătură cu cea de-a doua problemă, referitoare la căile optime de educare a creativității la elevi, în literatura de specialitate există conturate trei căi principale:

- introducerea unor cursuri speciale de creativitate, care să fie predate de educatori cu conduită creativă; conținutul acestor cursuri ar consta în formarea la elevi a unui set de deprinderi și abilități cognitive fundamentale, pe care elevii să le poată aplica la diferitele obiecte de învățământ;
- restructurarea fiecărei discipline în parte, din perspectiva stimulării creativității generale și specifice la elevi;
- preluarea de către educatorii pasionați și cu conduită creativă a unor elemente de bază dintr-un curs de creativitate și utilizarea lor în cercurile școlare, unde activitățile implică selecția și libertatea de acțiune a elevilor.

”Orice ființă umană poate să îndeplinească o mare sarcină în funcție de intensitatea ardentă a voinței sale și de cutezanța imaginației sale” J.W. Atkinson (cf. Gr. Nicola, 1981). Ca formațiune psihică deosebit de complexă, creativitatea se caracterizează printr-o multitudine de sensuri: productivitate, utilitate, eficiență, valoare, ingeniozitate, noutate, originalitate.

Aptitudinile creatoare ale elevilor nu se dezvoltă de la sine, ci prin exerciții de inițiere în tehnicile creației artistice, prin lărgirea orizontului lor artistic, în funcție de gradul de dezvoltare a sensibilității, gândirii, imaginației și limbajului elevilor în diferite domenii ale artei: literar, muzical, plastic etc.

Stimularea creativității la nivel de grup este condiționată de o serie de factori:

1. stabilirea și utilizarea unor modalități concrete de verificare și evaluare a progresului;

2. omogenizarea în privința gradului de dezvoltarea a factorilor intelectuali;
3. interacțiunea optimă și stimularea reciprocă a motivațiilor individuale în cadrul grupului;
4. concordanța relativă între structurile formale și cele informale;
5. precizie și capacitate de discriminare obiectivă a performanțelor individuale;
6. relații interpersonale bazate pe cooperare și competiție.

În activitatea de fiecare zi a copilului, jocul ocupă, evident, locul preferat. Jucându-se, el își satisface nevoia de activitate, de a acționa cu obiecte reale sau imaginare, de a se transpune în diferite roluri și situații care îl apropie de realitatea înconjurătoare. "Copilul râde: înțelepciunea și iubirea mea e jocul!"- L. Blaga. Pentru copil, aproape orice activitate este joc: jocul este munca, este binele, este datoria, este idealul vieții.

Folosirea jocului didactic în procesul de învățământ face ca elevul să învețe cu plăcere, să devină interesat de activitatea care se desfășoară; face ca cei timizi să devină mai volubili, mai activi, mai curajoși, să capete mai multă încredere în capacitatea lor, mai multă siguranță și tenacitate în răspunsuri. Jocul reprezintă un ansamblu de acțiuni și operații care, paralel cu destinderea, cu buna dispoziție și cu bucuria, urmărește obiective de pregătire intelectuală, tehnică, morală și fizică a copilului. Inclus în activitatea didactică, elementul de joc imprimă acesteia un caracter mai viu și mai atrăgător, aduce varietate și o stare de bună dispoziție, de divertisment, ceea ce previne apariția monotoniei, a oboselii și a plictiselii. Prin jocurile didactice introduse în diferite momente ale lecției, se realizează o învățare activă, acordând un rol dinamic intuiției și imaginației. Rolul educatorului este nu de a preda cunoștințele sau de a prezenta de-a gata soluțiile, ci de a provoca anumite situații, probleme, elevii găsind calea cea mai bună și mai ușoară spre rezolvare. Copiii ar trebui lăsați să-și confrunte părerile, să învețe din propriile greșeli, dând curs liber imaginației și fanteziei fiecăruia.

Imaginația creatoare a copilului se manifestă și în domenii aparent mai aride, cum sunt: matematica, științele naturii. Activitatea creatoare a micului școlar presupune, alături de imaginație și unele înclinații, aptitudini, spirit de observație. Imaginația creatoare este un proces de transformare, pe plan mintal, al reprezentărilor și de creare de imagini noi, originale, care pglindesc independență și spirit creator din partea elevului.⁵ Fără a exagera, consider că cea mai bună investiție pe care trebuie să o facă factorii sociali este investiția în domeniul creativității și creației, în direcția depistării acesteia, precum și a susținerii unor programe de antrenament, de dezvoltare și valorificare a inventivității, imaginației și creativității.

Uneori, pot să apară o serie de factori care pun piedici în calea dezvoltării creativității la copil, precum și în ceea ce privește manifestarea ei pe diferite planuri. Factorii de blocaj ai creativității pot fi grupați în două categorii:

- factori de natură cognitivă sau intelectuală
- factori de natură non-cognitivă.

În prima categorie includem: seturile habituale și rigiditatea funcțională. Seturile habituale sunt cunoștințe, deprinderi, abilități și strategii bine fixate, pe care individul tinde să le folosească în orice situație nouă. Rigiditatea funcțională constă în tendința individului de a utiliza anumite date, anumite strategii de rezolvare sau anumite obiecte numai în situații și scopuri precise. Prevenirea și înlăturarea celor doi factori de blocaj ai creativității se face, de regulă, prin redefinirea periodică a unor concepte, idei, obiecte sau fenomene și prin folosirea lor într-o producție convergentă.

În cea de a doua categorie de factori includem un număr mare de situații și acțiuni și atitudini ale adulților și, îndeosebi, ale educatorilor. Pentru exemplificare, enumerăm câteva dintre ele: orientarea exclusivă a elevilor asupra succesului, în sensul atingerii permanente a unor performanțe maxime;

⁵ Stoica, Ana, Creativitatea elevilor, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.

orientarea elevilor după colegii de aceeași vârstă, fenomen ce duce la conformism; interdicția de a pune întrebări și de a explora mediul înconjurător; sublinierea permanentă a rolului apartenenței la un sex sau la altul; dihotomia muncă-joc, în sensul că munca e o treabă serioasă, iar jocul o activitate de divertisment; accentul accentuat pe competiție sau pe cooperare.

Capacitatea creatoare comportă, în primul rând, trăsături de personalitate înnăscute, susceptibile de dezvoltare prin educație. Unii elevi au inteligențe sterile neproductive, le lipsesc fantezia, curiozitatea, interesul pentru cunoaștere, aptitudinile, și sunt rigizi în gândire.

Activitățile propuse elevilor în scopul sporirii gradului de implicare activă și creativă în școală, trebuie să asigure:

- stimularea gândirii productive, a gândirii critice, a gândirii divergente și laterale;
- libertatea de exprimare a cunoștințelor, a gândurilor, a faptelor. În acest sens apar ca adecvate activitățile care cer spontaneitate și contribuie la dezvoltarea independenței în gândire și acțiune;
- utilizarea talentelor și a capacităților specifice fiecărui individ în parte;
- incitarea interesului către nou, necunoscut și oferirea satisfacției găsirii soluției după depunerea unui efort de căutare de către elev;
- exersarea capacităților de cercetare, de căutare de idei, de informații, de posibilități de transfer de sensuri, de criterii de clasificare;
- dezvoltarea capacității de organizare de cercetare, de căutare de idei prin întocmirea de portofolii asupra activității proprii, de colecții de cuvinte, de obiecte, de contraste;
- organizarea de discuții pe anumite teme, inițierea de jocuri, de excursii;
- educarea capacității de a privi altfel lucrurile, de a-și pune întrebări neobișnuite despre lucruri obișnuite.